

Παιδιά Ρομά στην εκπαίδευση: Πολυπλοκότητα, αντιστάσεις, προοπτικές, υποσχέσεις

Σούλα Μητακίδου, Ευαγγελία Τρέσσου

Οι Ρομά στην Ευρώπη

Δέκα με δώδεκα εκατομμύρια υπολογίζεται ότι είναι οι Ρομά¹ στην Ευρώπη², αν και δεν υπάρχει ακριβής καταγραφή τους. Πληθυσμός μεγαλύτερος από τον πληθυσμό κάποιων χωρών της ΕΕ. Προέρχονται από τις ΒΔ Ινδίες, το σημερινό Πατζάμπ, από όπου άρχισαν τη μετακίνησή τους προς την Ευρώπη στα τέλη του 8^{ου} και τις αρχές του 9^{ου} αιώνα μέσω του Πακιστάν, της Περσίας και του Ιράκ³. Μετά το 10^ο αιώνα εγκαταστάθηκαν σταδιακά σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και μετά την ανακάλυψή της, μετανάστευσαν και στην Αμερική. Μιλούν τη ρομανί, άγραφη γλώσσα, που διατηρείται από όλους τους Ρομά και έχει εμπλουτισθεί από δάνεια της γλώσσας κάθε χώρας διαμονής τους.

Οι αριθμοί συχνά περιγράφουν μια κατάσταση με τηλεγραφικό και παραστατικό τρόπο. Εμείς θα τους χρησιμοποιήσουμε για να δείξουμε πολύ σύντομα μια εικόνα της ζωής τους τόσο ως εσωτερικής της ομάδας τους, όσο και σε σχέση με την ευρύτερη κοινότητα. Αν και υπάρχουν διαφορές στις συνθήκες ζωής από χώρα σε χώρα, ανάλογα με τις εθνικές πολιτικές που έχουν αναπτυχθεί για την ένταξή τους, το 90% των Ρομά στην Ευρώπη ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας. Φαίνεται να συγκεντρώνονται στις φτωχότερες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (Save the Children, 2001)⁴, είναι 10 φορές φτωχότεροι από τον πληθυσμό της πλειονότητας, ζουν 10-15 χρόνια λιγότερο από τον υπόλοιπο πληθυσμό και έχουν συγκριτικά

¹ Ο όρος Ρομά χρησιμοποιείται -όπως και σε όλα τα πολιτικά έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου- ως γενικός όρος που περιλαμβάνει τις ομάδες των ανθρώπων που έχουν λίγο-πολύ παρόμοια πολιτιστικά χαρακτηριστικά, όπως οι Σίντι, οι Travellers, οι Καλέ, κλπ είτε κατοικούν σταθερά σε ένα μέρος είτε όχι. Υπολογίζεται ότι περίπου το 80% των Ρομά βρίσκεται σταθερά σε ένα μέρος (European Commission, SEC(2010) 400).

² 52011DC0173, Βρυξέλλες, 5.4.2011, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, COM (2011) 173 τελικό. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Πλαίσιο της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά μέχρι το 2020.

³ Για την ιστορική διαδρομή των Ρομά, δεξ: Διβάνη, 2002, Έξαρχος, 2007 και Λυδάκη, 1998.

⁴ Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, το ποσοστό των Ρομά σε χώρες όπως η Ρουμανία, Σλοβακία και FYROM είναι μεταξύ 8-12% (www.worldbank.org).

μεγαλύτερο ποσοστό γεννήσεων αλλά και βρεφικής θνησιμότητας (EUMAP/OSI, 2007)⁵.

Στην Ελλάδα, οι Ρομά εγκαταστάθηκαν τον 14^ο αιώνα. Επίσημη πανελλαδική καταμέτρηση δεν υπάρχει, ωστόσο, διάφορες εκτιμήσεις ανεβάζουν τον αριθμό τους από 150.000-200.000 (Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, ΓΓΕΕ, 1998 στο CRI (2000): 32), ενώ άλλες πηγές αναφέρονται σε 250.000 (Διβάνη, 2002) και υπάρχουν πηγές που τον ανεβάζουν στις 350.000 (Ελληνικό Παρατηρητήριο του Ελσίνκι, www.greekhelsinki.gr, στο Διβάνη 2002).

Το σύνολο των Ελλήνων Ρομά, όπως άλλωστε συμβαίνει και με τους Ρομά σε άλλες χώρες, δεν αποτελεί μια ενιαία εθνοπολιτισμική και γλωσσική οντότητα. Οι μεταξύ τους διαφοροποιήσεις αφορούν στο βαθμό ένταξής τους στην ελληνική κοινωνία, τη θρησκεία, τη γλώσσα που μιλούν, τον τόπο εγκατάστασης και τις συνθήκες διαβίωσης.

Παρόλη την εκφρασμένη πρόθεση της ΕΕ να πετύχει συντονισμένες ενέργειες και να δεσμεύσει τα κράτη-μέλη προκειμένου να εντάξουν ισότιμα τους πληθυσμούς Ρομά στην επικράτειά τους (EUMC, 2006 & European Commission 2002), ο βαθμός ένταξης των περισσότερων Ρομά παραμένει χαμηλός και οι συνθήκες διαβίωσής τους απαράδεκτες για την Ευρώπη του 21^{ου} αιώνα. Ο αποκλεισμός και η φτώχεια είναι άμεσα συνυφασμένα με τις ζωές των Ρομά. Η δίκαιη και αποτελεσματική αντιμετώπιση τους παραμένει ένα από τα μεγαλύτερα πολιτικά, κοινωνικά και ανθρωπιστικά ζητήματα. Πρόσφατα παραδείγματα το επιβεβαιώνουν.

Η τελευταία διεθνής είδηση που διαβάσαμε γι' αυτούς αφορούσε την προώθηση ενός νομοσχεδίου από την κυβέρνηση της Σλοβακίας («Τα Νέα» 23.8.11, Κόσμος, σελ. 32). Προβλέπει δωρεάν στείρωσεις για τους φτωχούς με κίνητρο επιδοτήσεις. Στη Σλοβακία, οι φτωχοί στην πλειονότητά τους είναι Ρομά. Αν και δεν κατονομάζονται φαίνεται ότι αυτούς αφορά το νομοσχέδιο. Πολιτική καλών προθέσεων επικαλείται η Πολιτεία. Η λύση που τους προτείνει ριζική. Στείρωση. Οι φτωχοί ενοχλούν. Ο πολιτισμός των Ρομά δεν συνάδει με τον παγκοσμιοποιημένο

⁵ Οι Ρομά στις πρώην ανατολικές χώρες (Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία) είναι πολυπληθέστεροι από τους Ρομά σε δυτικά κράτη (π.χ. Ιταλία, Φινλανδία, ΗΒ). Η έκθεση του Αναπτυξιακού Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών σε πέντε χώρες (Βουλγαρία, Ρουμανία, Σλοβακία, Ουγγαρία και Τσεχική Δημοκρατία) δείχνει, ότι ανάλογα με τη χώρα, το ποσοστό βρεφικής θνησιμότητας είναι 2 έως 6 φορές υψηλότερο από εκείνο του γενικού πληθυσμού.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0173:FIN:EL:HTML>

Δυτικό πολιτισμό γι' αυτό η Σλοβακία υιοθετεί επιδοματική πολιτική για να περιορίσει τις ενοχλητικές παρουσίες. Άλλωστε λιγότερα παιδιά Ρομά, λιγότερα προβλήματα και στο εκπαιδευτικό σύστημα αργότερα.⁶

Παρά κάποια πρόοδο που έχει επιτευχθεί τόσο στα κράτη μέλη όσο και σε επίπεδο ΕΕ τα τελευταία χρόνια, η καθημερινή ζωή των περισσότερων Ρομά λίγο έχει αλλάξει. Και στην Ελλάδα, οι προσπάθειες ένταξης τους είχαν μέχρι σήμερα ανάλογα πενιχρά αποτελέσματα. Οι Ρομά εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν, στην καθημερινή τους ζωή, προκαταλήψεις, διακρίσεις και κοινωνικό αποκλεισμό. Αν συσχετίσουμε το γεγονός ότι παρεμβάσεις για την ένταξη τους έχουν ξεκινήσει εδώ και 30 περίπου χρόνια, είναι φανερό ότι οι πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί έχουν αποτύχει. Έχουν εφαρμοστεί προγράμματα για την απασχόληση, για την υγεία, για την κατοικία, για την εκπαίδευση και την καταπολέμηση του ρατσισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ωστόσο οι επιμέρους αυτές παρεμβάσεις δεν έχουν καταφέρει να αλλάξουν τη ζωή τους και να γεφυρώσουν το χάσμα μεταξύ των Ρομά και του υπόλοιπου πληθυσμού όσον αφορά την απορρόφηση κοινωνικών αγαθών και δημόσιου πλούτου.

Πρόκειται για ένα φαύλο κύκλο: Η ελλιπής απορρόφηση βασικών δημόσιων αγαθών οδηγεί στην αδυναμία ισότιμης συμμετοχής στη διαμόρφωση πολιτικών αποφάσεων, γεγονός που εμποδίζει την αποφασιστική καταπολέμηση των αρνητικών για την κοινωνική ένταξη παραγόντων, πράγμα που με τη σειρά του οδηγεί στην ελλιπή απορρόφηση δημόσιου πλούτου. Έτσι, ο κύκλος ολοκληρώνεται και επαναλαμβάνεται.

Πρόσβαση στην εκπαίδευση

Η πρόσβαση των παιδιών Ρομά στην εκπαίδευση, αποτελεί στα περισσότερα κράτη της Ευρώπης, το κύριο πεδίο παρέμβασης, καθώς η εκπαίδευση θεωρείται μοχλός κοινωνικής κινητικότητας και διάυλος πρόσβασης στα δημόσια αγαθά. Η εκπαίδευση όμως είναι ένα κοινωνικό και δημόσιο αγαθό που δεν μπορεί να διαχωριστεί και να αντιμετωπιστεί ανεξάρτητα από άλλα κοινωνικά αγαθά. Στην περίπτωση των Ρομά, οι δύσκολες καταστάσεις που βιώνουν έχουν ιδιαίτερα

⁶ Άλλες χώρες εφαρμόζουν πιο άμεσες πολιτικές όπως μαζικές απελάσεις (τις εφάρμοσε ο Σαρκοζί στη Γαλλία), πογκρόμ (το είδαμε στην Ουγγαρία).

αρνητικές επιπτώσεις στην εκπαίδευση των παιδιών. Ο κοινωνικός αποκλεισμός των γονέων συνήθως σημαίνει παιδιά χωρίς ίσες ευκαιρίες επιτυχίας στο σχολείο ή, χειρότερα, παιδιά χωρίς οποιαδήποτε πιθανότητα επιτυχίας στο σχολείο ή, ακόμη χειρότερα, παιδιά χωρίς οποιαδήποτε δυνατότητα να φοιτήσουν σε σχολείο. Όμως, παιδιά που δεν μπορούν να κάνουν πλήρως χρήση του δημόσιου και κοινωνικού αγαθού της εκπαίδευσης σήμερα, είναι οι κοινωνικά αποκλεισμένοι του αύριο.

Οι εκπαιδευτικές παρεμβάσεις που έχουν εφαρμοστεί μέχρι τώρα δεν κατάφεραν να μειώσουν σημαντικά το μεγάλο ποσοστό διαρροής παιδιών Ρομά. Σε πολλά κράτη μέλη της ΕΕ, μόνον ένας περιορισμένος αριθμός παιδιών ολοκληρώνει το δημοτικό σχολείο και πολλά παιδιά Ρομά τείνουν να υπερεκπροσωπούνται στην ειδική εκπαίδευση και σε χωριστά σχολεία. Αντίστοιχα, στην Ελλάδα, σύμφωνα με την έκθεση του τελευταίου εκπαιδευτικού προγράμματος για την εκπαίδευση των παιδιών Ρομά, το ποσοστό των παιδιών που διαρρέουν από την υποχρεωτική εκπαίδευση είναι 77% (Μήτσης, 2008, σ. 62).

Φαίνεται λοιπόν ότι επιμέρους παρεμβάσεις δεν έχουν αποτελέσματα διαρκείας. Η εκπαίδευση, η πρόσβαση, η παραμονή και η πρόοδος των παιδιών στο σχολείο είναι συνάρτηση των συνθηκών ζωής τους στην οικογένεια και στην κοινότητα, των λειτουργιών που αναπτύσσονται στη σχολική μονάδα και των σχέσεων που αναπτύσσει το σχολείο με την κοινωνία, τις επιμέρους κοινότητες και τις οικογένειες. Και στην περίπτωση των Ρομά οποιαδήποτε προσπάθεια παρέμβασης στην εκπαίδευση είναι μάλλον καταδικασμένη αν δεν συνδυαστεί και επιχειρηθεί με ταυτόχρονες παρεμβάσεις στην κοινότητα τους και στην ευρύτερη κοινότητα. Δεν είναι τυχαίο ότι τα τελευταία χρόνια, για τη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ των Ρομά και του υπόλοιπου πληθυσμού, η ΕΕ προωθεί εθνικές στρατηγικές που αφορούν εκτός από την εκπαίδευση σε τρεις ακόμη κρίσιμους τομείς παρέμβασης: **κατοικία, απασχόληση και υγεία.**

Προτείνεται δηλαδή στα κράτη μέλη να χαράζουν πολιτικές που στοχεύουν στην «ολόπλευρη προσέγγιση» και την «πολυδιάστατη αντιμετώπιση» του φαινομένου Ρομά. Μια σφαιρική αντιμετώπιση, δηλαδή, στην οποία «ο υπαρκτός κίνδυνος αποσπασματικότητας των επιμέρους μέτρων αναιρείται με την προσχεδιασμένη διαπλοκή των δραστηριοτήτων σε μία και μοναδική παρέμβαση ή με την επιλεγμένη αμοιβαία συμπληρωματικότητα των επιμέρους δραστηριοτήτων» (Τσιάκαλος & Κογκίδου, 1991. σ. 17).

Πολυπλοκότητα

Μια πολυδιάστατη αντιμετώπιση χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα. Η πολυπλοκότητα είναι πρόκληση, θετικό χαρακτηριστικό, πλούτος. Οι παράγοντες που εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία εκτός από τις δυνάμεις και τις ικανότητες τους, φέρνουν στο πεδίο και τις αντιστάσεις τους. Αντιστάσεις που διαμορφώνονται από παγιωμένες αντιλήψεις, προκαταλήψεις και πολιτισμική ασυμφωνία. Το να προκύψει συμφωνία μέσα από τη διαχείριση της διαφορετικότητας, είναι η πρόκληση της πολυπλοκότητας.

Είναι πολύπλοκο για παράδειγμα, να κρίνει και να αποφασίσει κανείς τι αποτελεί καλή εκπαίδευση για τα παιδιά Ρομά. Αυτό που θεωρούν καλή εκπαίδευση οι εκπαιδευτικοί μπορεί να μην συμπίπτει με αυτό που θεωρούν χρήσιμο και σχετικό για τα παιδιά τους οι γονείς Ρομά. Οι διαφορετικές προσδοκίες και απόψεις για την εκπαίδευση που μπορεί να έχουν οι διάφοροι παράγοντες που εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία γίνονται συχνά εμπόδια στην επιτυχή εφαρμογή των παρεμβάσεων.

Είναι χαρακτηριστικά τα παραδείγματα που αντλούνται από τις έρευνες. Σε μια πρόσφατη έρευνα σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών Ρομά που συγκέντρωσε 91 αναφορές από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες από το 1997 μέχρι το 2009 (Wilkin, Derrington & Foster, 2009), αναφέρεται ότι οι γονείς Ρομά:

Στην πλειοψηφία τους, παρά τους φόβους τους για το ρατσισμό και την προκατάληψη που αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους στο σχολείο αναγνωρίζουν την αξία της εκπαίδευσης και θέλουν τα παιδιά τους να πάνε στο σχολείο.

Στην ίδια έρευνα, οι εκπαιδευτικοί παρουσιάζονται να έχουν αδικαιολόγητα χαμηλές προσδοκίες από τα παιδιά Ρομά, πράγμα που επηρεάζει την ποιότητα της εκπαίδευσης που προσφέρουν. Είναι εντυπωσιακό ότι και οι πιο θετικοί εκπαιδευτικοί, μερικές φορές αθέλητα, αποκλείουν αυτά τα παιδιά (Kiddle, 1999).

Επίσης, οι εκπαιδευτικοί συχνά ερμηνεύουν τη χαμηλή συμμετοχή γονέων στις συγκεντρώσεις γονέων ως έλλειψη ενδιαφέροντος για τα παιδιά τους, ενώ σύμφωνα με τους γονείς, η απροθυμία τους να συμμετέχουν οφείλεται στο γεγονός ότι δεν μπορούν να επικοινωνήσουν άνετα στη γλώσσα του σχολείου και δεν είναι εξοικειωμένοι με τις νόρμες του. Είναι φανερό ότι η σχέση γονέων και εκπαιδευτικών χαρακτηρίζεται από πολιτισμική ασυμφωνία.

Ανάλογη ασυμφωνία προκύπτει και στην έρευνα που διεξάγουμε στο πλαίσιο του Προγράμματος για την εκπαίδευση παιδιών Ρομά: η πλειοψηφία των γονέων

(61%) έχει θετική άποψη για το σχολείο (π.χ. πιστεύουν ότι τα παιδιά τους θα ζήσουν καλύτερα από τους ίδιους, ότι θα μάθουν καλά ελληνικά και ότι θα βρουν δουλειά), ένα ελάχιστο ποσοστό 3.4% έχει αρνητική (π.χ. θεωρούν ότι τα άλλα παιδιά δεν τους φέρονται καλά στο σχολείο και ότι δεν μαθαίνουν τίποτα) και ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό 36% παρουσιάζεται αμφίθυμο σχετικά με την αξία της εκπαίδευσης. Πολλοί γονείς θεωρούν ότι ο χρόνος που επενδύουν τα παιδιά τους στην εκπαίδευση δεν είναι ανάλογος των μορφωτικών αγαθών που αποκομίζουν, ενώ συγχρόνως χάνουν ευκαιρίες μάθησης στην κοινότητα και απορρόφησης στην αγορά εργασίας. Αντίστοιχα, οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μαθητές Ρομά οφείλονται κυρίως στην άτακτη φοίτηση και στην απροθυμία των γονέων να συνεργαστούν με το σχολείο και να σεβαστούν τους κανόνες του.

Η πολιτισμική ασυμφωνία και οι αμφίπλευρες αντιστάσεις στις ομάδες γονέων Ρομά και εκπαιδευτικών, χαρακτηρίζουν και τις σχέσεις των άλλων παραγόντων που εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία:

- Ρομά και μη-Ρομά παιδιά και τους εκπαιδευτικούς τους,
- οργανισμούς και υπηρεσίες (Δήμοι, ΜΚΟ, Υπουργεία, κλπ) και
- επαγγελματίες στο χώρο (πανεπιστημιακοί-ερευνητές/τριες, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί).

Όλοι αυτοί οι παράγοντες προσεγγίζουν το πεδίο με τις προσδοκίες, τις αντιλήψεις και τις απόψεις τους, με την ατζέντα που καταθέτει κάθε άτομο ή φορέας ως προϋπόθεση και βάση της συμμετοχής του. Και εδώ μπαίνει η πρόκληση της πολυπλοκότητας: πως οι διαφορετικές αυτές ατζέντες θα αναγνωριστούν, θα επαναπροσδιοριστούν και θα εναρμονιστούν με την κεντρική επιδίωξη που είναι η ένταξη.

Προσδοκίες-υποσχέσεις

Πόσο εφικτή είναι μια τέτοια δημιουργική σύνθεση τάσεων και δυνάμεων σήμερα, στην εποχή της οικονομικής κρίσης, που τα δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης

αποδυναμώνονται και η αβεβαιότητα και ο φόβος για το αύριο οδηγεί τους ανθρώπους σε ατομικές διαδρομές και λύσεις; Μπορεί το σχολείο να λειτουργήσει ως ενοποιητικός μηχανισμός που θα εξασφαλίσει ποιοτική και δίκαιη εκπαίδευση για όλα τα παιδιά, και για τα παιδιά Ρομά, και θα αποτελέσει ένα μοντέλο κοινωνικής οργάνωσης που βασίζεται στον αμοιβαίο σεβασμό, την εμπιστοσύνη και την αλληλεγγύη; Μπορούμε να φανταστούμε τα σχολεία ως πολυφωνικές συλλογικότητες που οι πρακτικές τους σχετίζονται με τις πρακτικές, το λόγο και τα αποθέματα γνώσεων πολλών διαφορετικών κοινοτήτων;

Από την έρευνα προκύπτει ότι σημεία-κλειδιά για την οργάνωση σχολικού περιβάλλοντος που εξασφαλίζει πλήρη ένταξη παιδιών Ρομά στο σχολείο είναι:

- στρατηγικός σχεδιασμός με πολιτικές που τηρούνται με συνέπεια από σχολεία και φορείς,
- ευέλικτα αναλυτικά προγράμματα (στα οποία αναδεικνύεται και να αξιοποιείται ο πολιτισμός των Ρομά),
- συνεχής, ποιοτική και πολιτισμικά κατάλληλη εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών,
- μεγαλύτερη εμπλοκή των γονέων Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους,
- ευρεία αναγνώριση, δημοσιοποίηση και αντιμετώπιση σε εθνικό επίπεδο των κοινωνικών, πολιτισμικών και οικονομικών θεμάτων που επηρεάζουν τις κοινότητες Ρομά (Wilkin, Derrington & Foster, 2009b).

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε, ότι προκειμένου να υπάρξουν προοπτικές και να τηρηθούν οι υποσχέσεις για ισότιμη ένταξη των παιδιών Ρομά στην εκπαίδευση χρειάζεται σταθερός και δημιουργικός συντονισμός των δυνάμεων των συνεργαζόμενων φορέων, ώστε να καμφθούν οι αντιστάσεις και να δημιουργηθούν βιώσιμες και ρεαλιστικές λύσεις.

Τι σημαίνει αυτό σε επίπεδο σχολείου ως προς την παιδαγωγική, τον πολιτισμό και τις πολιτικές;

Σημαίνει προγράμματα που αντανακλούν και αναδεικνύουν τους πολιτισμούς όλων των παιδιών και πολιτισμικά κατάλληλες διδακτικές πρακτικές που ενθαρρύνουν και στηρίζουν τη συνεργασία, την ανταλλαγή ιδεών και το διάλογο στη

μαθησιακή κοινότητα. Σημαίνει επίσης αμφίδρομες σχέσεις εμπιστοσύνης και ειλικρινούς συνεργασίας ανάμεσα στο σχολείο, τις κοινότητες Ρομά και την ευρύτερη κοινότητα.

Το μαθησιακό περιβάλλον διαμορφώνεται μέσα από διαμεσολαβητικά πολιτισμικά εργαλεία. Τα πολιτισμικά εργαλεία που συνήθως διατίθενται στην τάξη μπορεί να βοηθούν αλλά και να παρεμποδίζουν τη συμμετοχή των παιδιών στις δραστηριότητες της τάξης. Διδακτικές πρακτικές που παρεμποδίζουν τα παιδιά από τη χρήση οικείων σημειολογικών αναφορών (π.χ. οικογένεια, κοινότητα) έχουν αρνητικές κοινωνικές και γνωστικές επιπτώσεις για τους μαθητές και τις μαθήτριες (Cole, στο Kostogriz, 2002).

Για να εξασφαλιστούν στα παιδιά Ρομά περισσότερες και ισότιμες ευκαιρίες συμμετοχής στη μαθησιακή διαδικασία, χρειάζονται υποστηρικτικά μαθησιακά περιβάλλοντα. Αυτό σημαίνει διδασκαλία που παίρνει υπόψη τις πρακτικές όλων όσων συμμετέχουν σ' αυτή και πρόγραμμα τάξης που επανασχεδιάζεται ώστε να στηρίζεται σε «πηγές γνώσης»⁷ που βρίσκει κανείς στις οικογένειες, σε κοινωνικά δίκτυα και σε κοινότητες, δηλαδή, πρόγραμμα που απευθύνεται στις βιωμένες εμπειρίες όλων των παιδιών (McLaren, 1995, σ. 161). Η ενσωμάτωση των βασικών πηγών αναφοράς των παιδιών στις μαθησιακές δραστηριότητες της σχολικής τάξης, βοηθάει τη διαμεσολάβηση της σχέσης τους με την κοινωνική και πολιτισμική πραγματικότητα συνδέοντας το σχολείο με τις πολλαπλές πολιτισμικές πρακτικές και αποθέματα γνώσεων. (Kostogriz, 2002). Έτσι δημιουργείται η μαθησιακή κοινότητα.

Απαραίτητες κινήσεις για να δημιουργηθεί αυτή η μαθησιακή κοινότητα είναι:

Πρώτον, να έρθουν τα παιδιά Ρομά στο σχολείο.

Η απόφαση των γονέων Ρομά να στείλουν και να στηρίξουν την παραμονή των παιδιών τους στο σχολείο, είναι συνάρτηση της ποιότητας των σχέσεων που έχουν αναπτύξει με τη μη Ρομά κοινότητα γενικά και με το σχολείο ειδικότερα. Ποιότητα σχέσεων σημαίνει συνεπείς και συνεχείς θετικές επικοινωνίες μεταξύ εκπαιδευτικών, γονέων και άλλων σχετικών υπηρεσιών. Σχέσεις εμπιστοσύνης και αμοιβαίου σεβασμού μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων παραγόντων και διάθεση και δέσμευση για ισότιμη συνεργασία. Διαφορετικά, ο φόβος των γονέων ότι τα παιδιά τους μπορεί να γίνουν αποδέκτες αρνητικών διακρίσεων και να πληγωθούν από τις

⁷ Όρος που χρησιμοποιεί η Gutierrez στο διάλογο με τον McLaren (1995) με θέμα «παιδαγωγικές διαφωνίας και μετασχηματισμού».

συμπεριφορές εκπαιδευτικών, συμμαθητών/τριων και μη Ρομά γονέων, τους κάνει επιφυλακτικούς και τους απομακρύνει από το σχολείο.

Δεύτερη προϋπόθεση είναι τα παιδιά να παραμείνουν στο σχολείο. Αυτό σημαίνει, σχολικό περιβάλλον που κάνει τα παιδιά να νιώθουν ασφαλή και ευπρόσδεκτα, σχολείο που αναπτύσσει την αυτοπεποίθηση, αποδέχεται και αξιολογεί τη διαφορετικότητα, καταπολεμά το ρατσισμό και προάγει την ισότητα. Σχολείο που βρίσκει δημιουργικούς τρόπους επίλυσης προβλημάτων μέσα από διάλογο και διαπραγμάτευση.

Τρίτη προϋπόθεση είναι τα παιδιά να έχουν καλές επιδόσεις στο σχολείο και να ολοκληρώσουν με επιτυχία όλες τις φάσεις της εκπαίδευσης. Δεν υπάρχουν εγγενείς λόγοι που τα παιδιά Ρομά δεν μπορούν να πετύχουν στον ίδιο βαθμό με οποιοδήποτε άλλο παιδί. Υψηλές προσδοκίες, συνεχής στήριξη και συστηματική παρακολούθηση της προόδου των παιδιών, ένα ανοιχτό και ευέλικτο πρόγραμμα σχετικό με τον πολιτισμό και τις εμπειρίες τους είναι κάποια από τα απαραίτητα συστατικά ενός προγράμματος κατάλληλου και για παιδιά Ρομά.

Με λίγα λόγια, παιδιά και γονείς Ρομά χρειάζεται να πεισθούν ότι το σχολείο είναι σύμμαχός τους, θέλει και προσπαθεί να εξασφαλίσει όλες τις προϋποθέσεις για την επιτυχία τους.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Διβάνη, Λ. (2002). *Η κατάσταση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα*. Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Έκθεση 2001. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο Ιανουάριος 2002. Προτάσεις της ΕΕΔΑ για την Προστασία των Τσιγγάνων στην Ελλάδα.

http://www.greekhelsinki.gr/bhr/greek/articles/nhrc_annual_report_2001.pdf

Έξαρχος, Γ. (2007). *Αυτοί είναι οι Τσιγγάνοι*, Αθήνα, Νεφέλη.

European Monitoring Centre of Racism and Xenophobia (EUMC) (2006) *The Annual Report on the Situation regarding Racism and Xenophobia in the Member States of the EU*. ISSN-1725-5295.

European Commission, Brussels, 7.4.2010, SEC (2010) 400 final. Commission Staff Working Document. *Roma in Europe: The Implementation of European Union Instruments and Policies for Roma Inclusion – Progress Report 2008-2010*.

Kiddle, C. (1999) *Traveller children: A voice for themselves*. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd.

Kostogriz, A. (2002, 1 - 5 December). "Teaching literacy in multicultural classrooms: Towards a pedagogy of 'Thirdspace.'" Paper presented at the Australian Association for Research in Education, University of Queensland, Brisbane, Australia.

Λυδάκη, Α. (1998). *Οι Τσιγγάνοι στην πόλη*, Αθήνα: Καστανιώτης.

McLaren, P. (1995). *Critical pedagogy and predatory culture: Oppositional politics in a postmodern age*. New York: Routledge.

Μήτσης, Ν. 2008, Αξιολόγηση του Έργου «Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο Σχολείο», 2^η Έκθεση αξιολόγησης: Omas Synergon Ltd.

Τσιάκαλος, Γ. & Κογκίδου, Δ. (1991). Ορισμός της φτώχειας ή από τον ορισμό της φτώχειας εξαρτώνται οι στρατηγικές καταπολέμησής της. Αναφορά στο πλαίσιο του «ΦΤΩΧΕΙΑ 3».

Wilkin, A., Derrington, C. Foster, B. (2009a). *Improving the outcomes for Gypsy, Roma and Traveller pupils*. Literature review. National Foundation for Educational Research. DCSF-RB077

Wilkin, A., Derrington, C., Foster, B., White, R. and Martin, K. (2009b). *Improving educational outcomes for Gypsy, Roma and Traveller pupils: What works? Contextual influences and constructive conditions that may influence pupil achievement* (DCSF Research Report 170). London: DCSF.